

Gustaw Sajdok – básník krize základních civilizačních hodnot

Libor Martinek

Slezská univerzita v Opavě – Vratislavská univerzita ve Vratislavi
martinek.libor@centrum.cz

Klíčová slova: české Těšínsko, polská národnostní menšina, literární tvorba, Gustaw Sajdok, poezie, axiologie

Key words: Czech Teschen Silesia, Polish national minority, literary creation, Gustaw Sajdok, poetry, axiology

Básník a aforista Gustaw Sajdok (12. 1. 1935 Bystřice nad Olší – 11. 11. 2002 Český Těšín) patřil k nejoblíbenějším současným spisovatelům z řad polské národnostní menšiny na českém Těšínsku. Kromě poezie a aforistiky pro dospělé byl znám jako autor poezie pro děti, ostatně působil v redakci polského časopisu pro děti a mládež v Českém Těšíně *Ogniwo*.

Gustaw Sajdok byl po absolvování Pedagogického gymnázia v Orlové postupně učitelem na Kamenitém, v Karpentné, Bystřici nad Olší, Nýdku, Třinci a Mostech u Jablunkova. Dálkově vystudoval Pedagogickou fakultu v Ostravě. V letech 1981–1983 řídil jako šéfredaktor měsíčník *Zwrot* („Obrat“), v letech 1983–1985 působil ve funkci tajemníka pro kulturu Hlavního výboru Polského kulturně-osvětového svazu (HV PZKO), byl členem polské ediční rady nakladatelství Profil v Ostravě.

Poezie Gustawa Sajdoka dozrávala na stránkách almanachů Literární skupiny '63 (Grupa Literacka 63), mj. *Profile* („Profily“; Třinec, 1966), *Městu – Miastu Třinec 50* (Třinec, 1981), *Samosiewy I, II, Almanach 25-lecia GL 63* („Samovýsevné stromy, I, II, Almanach u příležitosti Literární skupiny 63“; Třinec, 1988), posmrtně v *Odnajdywanie siebie, 1963–2003* („Nacházení sebe“; Třinec, 2003), na stránkách časopisů a kalendářů, mj. *Alternativa*, *Głos Ludu* (Hlas lidu), *Jutrzenka* (Jitřenka), *Kalendarz Śląski* (Slezský kalendář), *Kulturní měsíčník*, *Literární měsíčník*, *Ogniwo* (Pouto), *Nasza Gazetka* (Naše novinky), *Sluníčko*, *Szpilki* (Hřebíčky), *Zwrot* (Obrat), ale i ve sbornících vydaných v Polsku, mj. *Spojrzzenia i refleksje* („Pohledy a zamyšlení“; Warszawa, 1970); *Słowa i krajobrazy* („Slova a krajiny“; Katowice, 1980); *Suita zaolziańska* („Záolžská suite“; Opole, 1985; *Zaproszenie do źródła* („Pozvání k prameni“; Toruń, 1987); *IV Pszczyńska Biesiada Poetycka 1988* (IV. Pštinská básnická beseda“; Pszczyna, 1988; *Z biegiem Olzy* („S proudem Olše“; Katowice, 1990); *Nocny list z Krakowa, Wiersze Poetów z Zaolzia* („Noční dopis z Krakova, Básně básníků ze Záolží“; Kraków, 1990; *II Najazd Poetów na Zamek Książąt Śląskich w Brzegu* („II. Nájezd básníků na Zámek slezských knížat v Břehu“; Opole, 1991); *Trudniejszy brzeg rzeki, Antologia polskiej poezji z Zaolzia* („Obtížnější břeh řeky, Antologie polské poezie ze Záolží“; Warszawa, 1995), na Slovensku (*Wolkrova Polianka*, Martin, 1983). G. Sajdok přispěl také do skupinového sborníku *Mrowisko* („Mraveniště“; Český Těšín, 1964), zastoupen je v antologii milostné poezie *Větrná pošta* (Ostrava, 1988). Debutoval v r. 1975 v ostravském Profilu sbírkou básní *Zanim rozdzwonią się kosy* („Než se rozezvoní kosy“) následovaly *Korzenie* („Kořeny“; Český Těšín 1980). Sbírkou milostné lyriky *Kocham* („Miluji“) vydal v r. 1991 v Třinci. Příležitostně užíval pseudonym Tadeusz Bystrzycki.

Gustaw Sajdok napsal také divadelní hry pro děti *Pastereczka* („Pastýřka“), *Jemiołka* („Jmelíčka“), pro loutkové divadlo *Bajka* v Českém Těšíně *Halo, tu wieś!* („Haló, tady je venkov“; 1959) i pro dospělé *Śląska jesień* („Slezský podzim“). Těšínský publicista

Franciszek Bałon o něm prohlásil, že „był czarodziejem słowa dla dorosłych i, co o wiele trudniejsze, też dla dzieci“¹ (Bałon, 2003, s. 76).

Tento rodák z Bystřice nad Olší se mimo to projevil jako výborný autor poezie pro děti ve sbírce *Zaczarowany młynek* („Kouzelný mlýnek“; Ostrava, 1987), v níž navázal na dětský folklor; sbírku přeložil do češtiny Karel Vůjtek pod názvem *Kouzelný mlýnek* (Ostrava, 1987). Sbírkou se dočkala příznivého přijetí kritiky (mj. Urbanová, 1987, s. 7; Damborský, 1987, s. 27). Několik básní pro dospělé čtenáře přeložil kromě Vůjtky také autor tohoto příspěvku.² V r. 1995 vyšla v československém vydavatelství Olza další Sajdokova sbírka veršů pro děti *Na podwórku* („Nad vvoruku“), ve stejném roce *Zagadki wujka Gucia* („Hádanky strýčka Gustíka“; Třinec, 1995). Dětem je určena omalovánka *Piaskownica* („Pískoviště“; Český Těšín, 1994) s kresbami Józefa Dronga. Proslul i jako autor aforismů a frašek, jež byly sebrány a vydány pod názvem *Świat do góry nogami* („Svět vzhůru nohama“; Třinec, 1992), část z nich pak v knize *Złote myśli, sentencje, aforyzmy, gnomy* („Zlaté myšlenky, sentence, aforismy, gnomy“; Český Těšín, 1996).

Sajdokův debut označil literární kritik z polské Vratislavi Bogusław Sławomir Kunda (1943–1991) za umělecky úspěšný: „Czytelnik debiutanckiego tomu wierszy Gustawa Sajdoka »Zanim rozdzwonią się kosy« (...), zwłaszcza ten, który kiedyś był w Beskidach, z miejsca zostaje wprowadzony w krajobraz tych gór, umieszczony niejako na łące, pokrywającej któryś ze stoków, gdzie »Dzieża podglebia zielenią kipi«. Poeta chce przekonać go do wartości tego skrawka ziemi, pokazać mu grę kolorów, światel i cieni, roztoczyć przed nim bukiet zapachów, w którym miesza się woń żywicy z wonią kwiatów. Stąd w wielu wierszach konstrukcje, w których podmiot liryczny zapowiada, że osiągnie jakiś stan rzeczy lub informuje, że powodują nim chęci dokonania czegoś, lub udziela wskazówek, jak zachować się w miejscach, w które zaprasza. (...) Powierzchni odbiorca może uznać tę poezję za naiwno-optimistyczną utopię, ale wydaje się, że nie byłoby to właściwe odczytanie wierszy Sajdoka. Zważmy bowiem, że podmiot liryczny nie występuje tutaj z dogmatyczną wiarą w niepodważalność głoszonych przez siebie wartości, że perswazja, przekonywanie, jest skierowana zarówno do odbiorcy, jak i do samego siebie. (...) W zbiorku, który czytamy obecnie, ten trudny optymizm został zamącony. Czytelnik znajdzie tu wiele zwrotów, świadczących o zawodzie, braku zaufania, demaskacji »manekinów cywilizacji«. (...) Znajdzie też całkowicie zmieniony pejzaż – jego elementy (...) Akcent został przesunięty na przeżycia wewnętrzne podmiotu, rejestrację objawów kryzysu współczesnej cywilizacji.“³ (Kunda, 1980, nestr.)

Pro Sajdokovu další tvorbu je příznačné, že v ní nedošlo k žádnému výraznějšímu vývoji, jeho poezie je řemeslně dobře zvládnutá, básník zůstává věrný základním a

¹ „był czarodziejem słowa pro dospělé a, což je mnohem těžší, také pro děti“ (není-li uvedeno jinak, překlady v tomto článku provedl jeho autor).

² Gustaw Sajdok, Svatý oheň, Dozrávání. In: *Literární noviny*, 24. 11. 1999, č. 47, s. 14; týž, Zvony, Vzájemnost. In: *Těšínsko*, 2002, č. 1, s. 20.

³ „Čtenář debutantské sbírky Gustawa Sajdoka »Něž se rozdezvoní kosy« (...), zejména ten, který byl někdy v Beskydech, je ihned uveden do krajiny těchto hor, jaksi situován na louce, která pokrývá některý ze svahů, kde »Díže podloží kypí zelení«. Básník ho chce přesvědčit o hodnotě tohoto kousku země, ukázat mu hru barev, světla a stínů, rozehrát před ním kytici vůní, v níž se mísí vůně pryskyřice s vůní květin. Odtud se v mnoha básních berou konstrukce, v nichž lyrický subjekt slibuje, že dosáhne nějaký stav věcí nebo informuje, že má snahu něco udělat, nebo poskytuje informace, jak se chovat v místech, kam zve. (...) Povrchní vnímatel může tuto poezii považovat za naivně-optimistickou utopii, ale zdá se, že by to nebylo správné přečtení Sajdokových básní. Ve zhměru v úvahu, že lyrický subjekt tady nevystupuje s dogmatickou vírou v nezpochybnitelnost hodnot, které hlásá, že persvaze, přesvědčování je orientováno zároveň na recipienta, jak na sebe sama. (...) Ve sbírce, kterou právě čtete, ten obtížný optimismus je skryt. Čtenář zde najde mnoho obrátů, svědčících o zklamání, nedostatku důvěry, demaskování »manekýnů civilizace«. (...) Najde také úplně změněnou krajinu – její prvky (...) Důraz byl přesunut na vnitřní prožitky subjektu, registraci projevů krize současné civilizace.“

univerzálním hodnotám, jejichž repertoár později již nerozšiřuje. Také Sajdokova lyrika po r. 1990 se v ničem výrazně neodlišuje od předchozí. G. Sajdok je až do smrti básníkem dobrého vkusu, jemuž se dá vytknout jedině snad to, že ničím příliš neprovokuje a nenutí čtenáře, aby se k jeho postojům stavěl polemicky: „*Nie mogłem zostać / poetą wszystkich / Nie chcieliście słuchać / koncertu pasikoników / dzwonienia polnych dzwonek / Nie chcieliście szukać / zakoli z świetlikującymi / ogniskami / Nie chcieliście odwiedzać / starych kątów / zagród z lipami / Śpieszno wam / ciągle gdzieś dalej / na ośle / jak śmy / rzucone na ofiarę / nowym bogom / fruwanie / Zatrzymujecie się za ledwie / u podnóża góry / a święte ognie / płoną na szczytach*“ (*Święty ogień*).⁴ Hodnoty jsou potvrzeny, přichází šťastná harmonie mezi dílem a čtenářem: „*Słyszę dzwony / muzykę obiecaną / Niosę w sobie / wiarę / na dziś / na jutro / Narodziłem się / na Anioł Pański / żyję / z sercem dzwonu / odejdę / pojednany z światem / dzwonieniem / między wieki*“ (*Dzwony*).⁵

Sajdok tvořil ve spisovné polštině, nicméně těšínské horalské nářečí mu znělo velmi libozvučně. Autorovi tohoto článku utkvěla v paměti vzpomínka, kdy jsme seděli společně u stolu ještě s polským básníkem z českého Těšínska Wilhelmem Przeczkiem (1936–2006) a pan Gustaw s nadšením mluvil o jedné své žákyni ze základní školy v Mostech u Jablunkova, jak krásně a čistě hovoří nářečím.⁶

Dále se zaměříme na některé aspekty Sajdokovy poezie, zejména na její hodnotovou složku. Základem pro přítomnou analýzu a interpretaci budou tři výše zmíněné Sajdokovy knižně publikované sbírky pro dospělé – *Zanim rozdzwonią się kosy* (Ostrava: Profil, 1975), *Korzenie* (Český Těšín: PZKO-SLA, 1980) a *Kocham* (Třinec: GL '63, 1991). (Poezii pro děti se zde podrobněji nevěnujeme, je to nicméně námět do budoucna.)

Předmětem literární komunikace jsou zejména hodnoty a jako základ kultury určují její funkci. Do popředí se v uměleckém díle dostávají estetické a umělecké hodnoty, které rozhodují o způsobu předání mimoestetických hodnot (morálních, poznávacích, životních, osobních). Autor suverénním způsobem zároveň rozhoduje o tom, jak do díla zapojí mimoestetickou skutečnost. Sajdok se již ve své debutantské sbírce vyhnul jednomu ze základních nebezpečí, které spočívá v tom, že se z různých příčin může vytratit vědomí souvislosti mezi estetikou a etikou. Sféra etiky a estetiky se vzájemně prostupuje, doplňuje, jedna bez druhé není myslitelná. Básník již v první básni bez názvu (ostatně všechny básně v této sbírce nemají konkrétní titul, ve druhé Sajdokově sbírce je tomu již jinak), která tvoří introdukci celé sbírky *Zanim rozdzwonią się kosy*, zcela vědomě ukázal na několik základních hodnot, kolem kterých lyrický subjekt organizuje svůj básnický svět. Ke klíčovým pojmům zde patří řeka, květiny, srdce lidí, víra a slunce, které jsou obdařeny specifickými přívlastky nebo s jejichž pomocí jsou budovány metaforické významy: „*Wyrośłem / patrząc / czy na dnie rzeki / nie połyskuje złoto / czy w kielichach kwiatów nie tkwią brylanty / czy w sercach ludzi / nie płacze skrzywdzona wiara // Znalazłem w rzece / złote dno słońca / w kwiatach / diamentową oś / a w sercach / pragnienie dochowania wiary*“⁷ (s. 7). Pro zdůraznění několika bazálních hodnot básník používá ustálenou symboliku, jako je zlato, diamanty, brilianty

⁴ Gustaw Sajdok, *Święty ogień*. In: *Zwrot*, 1995, č. 3, s. 57: „*Nemohl jsem být / básníkem všech / Nechtěli jste poslouchat / koncert kobytek / zvonění polních zvonků / Nechtěli jste hledat / meandry se světlíky / ohnišť / Nechtěli jste navštěvovat / staré kouty / usedlosti s lípami / Pořád někde slepě / spěcháte dál / letíte / jako můry / předhozené jako oběť / novým bohům / Zastavujete se sotva / u úpatí hory / a svaté ohně / hoří na vrcholech*“ (*Svatý oheň*).

⁵ Tamtéž: „*Slyším zvony / zaslíbenou hudbu / Nesu v sobě / víru / na dnes / na zítřek / Narodil jsem se / na Anděl Páně / žiji / se srdcem zvonu / odejdu / smířený se světem / zvoněním / mezi věky*“ (*Zvony*).

⁶ Píšíci tyto řádky zveřejnil rovněž obsáhlejší vzpomínku na Gustawa Sajdoka v Bulletinu Obce spisovatelů ČR Dokořán (Martinek, 2002, s. 58).

⁷ „*Vyrostl jsem / a sledoval / jestli na dně řeky / se neblyští zlato / jestli v kalichách květin nespočívají drahokamy / jestli v srdcích lidí / nepláče ukřivděná víra // Našel jsem v rzece / zlaté dno slunce / v květech / diamantovou osu / a v srdcích / touho po uchování víry*“ (*Než se rozezvoni kosy*).

(kapky rosy v kališích květů jednoduše takovou asociaci vyvolávají), neboť Sajdok nikdy nebyl nějakým avantgardním poetou, což si sám uvědomoval, k čemuž se ještě dostaneme, ale spíše básníkem dobrého gusta. Ideové poslání básně je nicméně záměrně komplikováno podobou víry, která může být poškozená, nebo naopak lidé mohou toužit po jejím zachování – tím se vyznění básně dramatizuje. Jde také o to, jakou víru měl básník na mysli v době, kdy tato jeho poezie vznikala. Sajdok rozhodně nebyl religiózní básník katolické orientace. Mohlo jít o jiné významy víry, například v tradice svých předků, která souvisí s otázkami skupinové identity, v našem případě polského etnika na Záolží, mohlo běžet o víru jedince, že lidé jsou – řečeno s karvinským rodákem, proslulým spisovatelem próz z hornického prostředí Gustawem Morcinkem – dobří, nebo – po zážitku koncentračního tábora autora *Listów spod morwy* („Listy zpod moruše“, 1945) – alespoň mohou být dobří; to znamená, kdyby chtěli, mohou být dobrými lidmi. Sajdokův světonázor se jeví spíše panteistický, což u básníků opěvujících horskou přírodu a život horalů není ničím neobvyklým. Zároveň se v citované básni čítající pouhé dvě strofy působivě pracuje s prostorem, neboť ten je organizován jak horizontálně (dno řeky), tak vertikálně, květinami (jejichž stonky a stvoly jsou uspořádány dokonce podle „diamantové“ osy) a také růst subjektu představuje pohyb vzhůru, přičemž pohled do srdce lidí je esteticky vyznačen průřezem na této časové ose či úseče.

Je nasnadě, že další hodnotu v Sajdokově poezii bude představovat rodný dům a domov. Rodinný život je pochopitelně symbolizován zejména matkou: „*Matko / nie na płacz urodziłaś*“ (***) *I to prawda*;⁸ s. 8); jednou však nastane čas, kdy „*Odejde / by raz.jeszcze być / człowiekiem*“⁹ (ibidem). Pozornost na sebe bezpochyby obrací použití tautologie, tedy básnické figury spočívající v hromadění významů – vždyť subjekt odchází z domu jako člověk, avšak autorské „já“ zde zdůrazňuje, že musí odejít, aby se ještě jednou stal člověkem. Jde o dobově přijatelný humanistický hodnotový rámeček, nikoli netypický pro určitou část poezie poloviny 70. let minulého století.

Rodný dům je součástí emotivního rámce řady Sajdokových básní, jimž dominuje pocit samoty, nostalgické vzpomínky, touhy po návratu domů, do míst důvěrně známých. Domov, dům, rodina umožňuje „osídlení“ určitého území, oblasti a místa. Díky domovu a hodnotám, které představuje, se v ontologickém smyslu „zabydlujeme“ ve světě. Dobře je to patrné v další básni bez názvu, jejíž pojetí je poněkud deklarativní: „*Ojciec – tyle co dom / Matka – tyle co rodzinny // Dzieckiem jesteś / wydoroslejesz // Ziemia – tyle co chleb / ojczysta – tyle co twoja // Dzieckiem jesteś / wydoroslejesz // Domem zostań / Ziemi ojczystej pokosem żyta / ogrodem prostych słów*“¹⁰ (s. 27). Refrénovitě se opakující dvojverší „*Dzieckiem jesteś / wydoroslejesz*“ upomene na již zmíněnou skutečnost, že rodný dům bude třeba jednou opustit a vyzkoušet vlastní síly, zjistit, co jsme zač, co dokážeme a co ne; například spisovatel snad něco zmůže tím, že bude pečovat o onu zahradu prostých slov a stane se pásem žita rodné země (důraz je ovšem kladen na slovo „prosté“, což je metapoetická úvaha o charakteru básnickovy vlastní poezie, tedy že není a nechce být komplikovaná, ale sdělná či komunikativní, poté na slově „rodné“, kdy jde o prvek deklarace lokálního patriotismu). Sajdok velmi pěkně demonstruje úsilí postavit se na vlastní nohy metaforou hejna hus a jejich křídel v básni s názvem *Ślady* (Stopy) z následující sbírky *Korzenie*: „*Kiedy byłem chłopcem / bałem się gęsi / uciekałem / a one rozpościerały skrzydła / goniły mnie // Noszę ten uraz / od dzieciństwa / w sobie / Obawiam się / że nie sprostatam / nie podołam / Zalekniony boję się / najeść do syta / Może / na białych skrzydłach gęsi / znów ktoś / zacznie mnie ścigać // Szum*

⁸ „*Matko / neporodilas kvůli pláči*“ (***) *A to je pravda*).

⁹ „*Odejdu / abych ještě jednou byl / člověkem*“

¹⁰ „*Otec – tolik co dům / Matka – tolik co rodinný // Jsi dítětem / vyrosteš // Země – tolik co chléb / rodná – tolik co tvá // Jsi dítětem / vyrosteš // Staň se domem / Otcovské zemi skosením žita / zahradou prostých slov*“

*niepokoju / zabiera mi / spokój tworzenia*¹¹ (s. 22). V pointě básně opět nacházíme úvahu na téma *ars poetica*, poněkud różewiczovsky laděnou, jelikož v ní nejde jen o šelest imaginárních husích křídel, který lyrickému subjektu nedopřává klid na tvorbu, ale o existenciální neklid, napětí mezi vnitřkem a vnějškem, o externalizaci (přenesení do vnějšku) básníkovy vlastního pocitu, jeho vlastní vnitřní nedostatečnosti, tedy o neklid tvůrčí i existenciální.

Se symbolickým významem domova korespondují jeho jednotlivé prvky, které ho teprve vytvářejí, a o nich bude dále řeč. Život rodiny býval organizován kolem stolu, jenž dříve býval velký, z dubového dřeva, jako ve starém mlýně na Kamenitém, který je už opuštěn, pouze stůl „*.../ każe żyć dalej // Położą na nim dziecko / kiedy przyjdzie na świat / Położą talerz / gorących ziemniaków / pękate garnuszki / i dzbanek z maślanką / Położą na nim / spracowane ręce / by odpoczęły / I głowę pochylą nad nim / kiedy ból dokuczy // Ale kiedy stół / zostanie osierocony / puste talerze / krzesła / Wtedy / i stół płacze*“ (***) *Deptałem te ścieżki*,¹² in: *Zanim rozdzwonią się kosy*, s. 18).

Do jakého času a prostoru vstupuje lyrický subjekt, když nazrál čas, aby opustil rodný dům? Především se svěřuje, že „*Wstanę wscześnie / raniutko / przed świtem /.../ Pootwieram drzwi / wiejskich chat / Rozdzwonię dzwony / wysokich wież / Zapukam do okien / milionowych miast // Wyprowadzę was / wyprowadzę / w świat zielonej nadziei*“¹³ (s. 9); to, co je však velmi důležité, je onen svět zelené naděje, do kterého chce básník zavést lidi, neboť se domnívá, že tam jim bude dobře, ba nejlépe. Tento zelený svět – zelená barva je pochopitelně v této poezii významná – je již kýmsi zabydlen, někým, kdo je s ním neodmyslitelně spjat – horalem. „*Kiedy umarł góral / buki płakaly / brzozy kładły żałobny dywan / dęby stały na baczność // Na pastwiskach / krowy brzękały dzwonkami / owce przestały skubać // Szpalery świerków / żegnały / króla gór /.../*“¹⁴ (s. 19).

Spolu s dospíváním subjektu přichází první lásky, první milostná okouzlení. Sajdok je decentní lyrik, avšak i zde se z hlediska autorské poetiky projevuje jako pozdní následovník generace polských básníků z přelomu vývoje polské poezie kolem roku 1956, tzv. różewiczovské školy, zejména jejího klasicizujícího proudu. „*Wiersz jukstapozycyjny dawał szansę na – jednocześnie – emocjonalną i intelektualną formułę opisu rzeczywistości, była mową prostą, odartą z wszelkich ozdobników, pozwalał nawiązać bezpośredni kontakt z czytelnikiem, nie agitował tego czytelnika, przeciwnie – czynił go równorzędnym partnerem rozmowy. Poeta i czytelnik stawali się w ten sposób dwoma podmiotami tej samej sytuacji społecznej, politycznej, obyczajowej, światopoglądowej wreszcie, której nie potrafili ująć w ramy sensownej struktury. Ujawniali stan własnej dezintegracji, swoją świadomość rozpadu wartości i swoją tęsknotę za ładem, porządkiem w sferze wartości.*“¹⁵ (Kisiel, b. d.). Z české

¹¹ „*Když jsem byl chlapcem / bál jsem se hus / utíkal jsem / a ony rozevřely křídla / honily mě // Nosím tu křivdu / v sobě / od dětství / Obávám se / že to nezvládnou / neudělám / Zastrášený bojím se / najíst dosyta / Možná / na bílých křídlech hus / mě znovu / někdo začne pronásledovat // Šum neklidu / mi odebírá / klid tvorby*“ (Stopy).

¹² „*.../ příkazuje žít dál // Položí na něm dítě / když přijde na svět / Položí talíř / horkých brambor / vypouklé hrnce / a džbánky s podmáslem / Položí na něm / upracované ruce / aby si odpočinuly / A skloní nad ním hlavu / když trápí bolest // Ale když je stůl / osiřelý / prázdné talíře / židle / Tehdy / pláče i stůl*“ (***) *Šlapal jsem po těch stezkách*).

¹³ „*Vstanu brzo / ráno / před svítáním /.../ Otevřu dveře / venkovských chalup / Rozezvoním zvony / vysokých věží / Zaklepu na okna / milionových měst // Vyvedu vás / vyvedu / do světa zelené naděje*“ (***) *Vstanu brzo*.

¹⁴ „*Když zemřel horal / buky plakaly / břízy rozkládaly smutečný koberec / duby stály čestnou stráž // Na pastvinách / krásy břínkaly zvonky / ovce přestaly škubat trávu // Špalíry smrků / se loučily / s králem hor /.../*“

¹⁵ „*Juxtapoziční verš poskytoval šanci na – zároveň – emocionální a intelektuální formu popisu skutečnosti, byl prostou řečí, zbavenou všech ozdob, dovoľoval navázat bezprostřední kontakt se čtenářem, neagitoval tohoto čtenáře, naopak – činil ho rovným partnerem rozhovoru. Básník a čtenář se stávali tímto způsobem dvěma subjekty konečně stejné sociální, politické, morální, světónázorové situace, kterou jinak nedokázali uchopit do rámců smysluplné struktury. Tímto způsobem odhalovali stav vlastní dezintegrace, své vědomí rozkladu hodnot a svůj stesk za řádem, pořádkem v hodnotové oblasti.*“

literatury můžeme rovněž připomenout lyriku autorů poezie všedního dne, tedy tvorbu básníků soustředěných kolem časopisu Květen, jenž vycházel v letech 1955–1959. Na mysl rovněž vytanou verše generačně o něco staršího Jaromíra Hořce, dokonce jeho písňové texty z 50. let, jejichž lyrický subjekt se záměrnou naivitou obhlíží svět kolem sebe, podobný dobově podmíněný přístup sledujeme i u polského básníka Zdzisława Łączkowského (*1927) z již zmíněné różewiczovské školy. Ostatně posuďme sami už z prvních veršů básně bez názvu ze sbírky *Zanim rozdzwonią się kosy*: „*Mój różowy balonik / kto zdeptał? // Dlaczego ja / dlaczego ja głupi / w dłoni zaciskam sznurek? // Prysł bajkowy wątek / Jak mały chłopczyk / płaczę / Nie uchroniłem go // Odpisałem z pamięci / dni / kiedy w złoto twoich warkoczy / wplatałem wstążki / odpisałem / błękitną przestrzeń nieba / żarliwej miłości*“¹⁶ (s. 42). Sajdok zdařile pracuje s dalšími figurami, jak prozrazuje poslední úryvek, ale i fragment jedné z předchozích básní: *** *Wstanę wcześniej* („*Vstanu brzy*“), a sice s epanastrofou (palilogií) – opakováním slov na konci a na začátku verše (větňého celku) následujícího: „*Dlaczego ja / dlaczego ja głupi*“ („*Proč já / proč já hloupý*“); „*Wyprowadzę was / wyprowadzę*“ („*Vyvedu vás / vyvedu*“). Jiná báseň obsahuje roztomile pojatou matematiku, která se projevuje v nepřesném počítání knoflíků (snad na dívčí blůzce?). Lyrický subjekt nás nechává v nejistotě, co do jejich počtu – avšak to je právě záměrem, neboť při rozčilení, které subjekt nepochybně prožíval, když prováděl tuto činnost, jakou je rozepínání knoflíků, kdy se mu mohly navíc trást vzrušením ruce, nemohl si přece něco takového dobře zapamatovat: „*Zwariowane guziki / a może nie? / Włóczką obszyte / czerwona / białą / czerwona / białą / czerwona / białą / czerwona / A więc cztery czerwone / i trzy białe // Nie jestem pewien / a może było tak / biały / czerwony / biały / czerwony / biały / czerwony / biały / Wtedy byłyby / cztery białe / a czerwone tylko trzy // To jednak nie guziki / a ja zwariowałem // Przysięgam / policzę dokładniej / zapamiętam / Tylko kiedy? / Kiedy / znów cię zobaczę?*“¹⁷ (s. 47–48). V Sajdokově tvorbě tedy humor nechybí, ostatně byl také oblíbeným autorem četných aforismů. Máme tedy již při knižním básnickém debutu co činit s lyrikem, který poměrně dobře ovládl básnické řemeslo, byť se celkem pochopitelně zpočátku učil jinde, u jiných mistrů slova.

Po prvních milostných vzplanutích konečně nastal čas, aby básník, jak říká známé úsloví, sám postavil dům, zplodil syna a zasadil strom. Mladistvá láska přechází pozvolna do trvalého svazku, ale i v něm se rodí pochyby. Aniž bych chtěl vyvozovat ze života básníka jako psychofyzické osobnosti nějaké vlivy na jeho tvorbu, neboť literární dílo je zde v tomto vztahu jedinečným znakem, přemýšlím o tom, jestli to byla Sajdokova skepse jakožto člověka narozeného ve znamení kozoroha, která mu neumožňovala harmonický prožitek lásky a která mu nadiktovala takovéto pochybovačné verše: „*Codziennie wkładasz do wazonika / kwiaty / przywołujesz zapach ogrodów / Uwrażliwiona / na skrzywienie zawiasów / na widok żaby / na ździebło słomy w dotyku // Nie umiesz kroić chleba // Kiedy płaczesz / szukasz chusteczki / byś dłużej płakać mogła / kiedy się śmiejesz / nie zawsze wiesz dlaczego // Powiedz mi / czy urodzić chcesz / boś mnie poznała / Czy poznałaś po to / by urodzić*“¹⁸ (s. 37). Důležité je v neposlední řadě posláním otce synovi, ba i vnukům, přestože se vlivem civilizace a

¹⁶ „*Mój różowy balonek / kdo rozdupał? // Proč já / proč já hloupý / tisknu v dlani provázek? // Praskl pohádkový prvek / Pláču jako malý / chlapec / Neuchránil jsem ho // Odepсал z paměti / dny / kdy jsem do zlata tvých copánků / vpléтал stužky / odepсал jsem / blankytný prostor nebe / vroucné lásky*“

¹⁷ „*Poblázněné knoflíčky / a možná že ne? / Obsité přízvi / červenou / bílou / červenou / červenou / červenou / Takže čtyři červenou / a tři bílé // Nejsem si jist / možná to bylo tak / bílá / červená / bílá / červená / bílá / červená / bílá / Pak by byly / čtyři bílé / a červené jenom tři // To však nejsou knoflíky / a já jsem se zbláznil // Přisáham / spočítám to přesněji / zapamatuji si to / jenomže kdy? / Kdy / tě znovu uvidím?*“

¹⁸ „*Každý den vkládáš do vázy / květiny / přivoláváš vůni zahrady / Citlivá / na skřípání pantů / na pohled na žabu / na stéblo slámy na dotek // Neumíš krájet chléb // Když pláčeš / hledáš kapesníček / abys mohla plakat děle / když se směješ / nevíš vždy proč // Řekni mi / jestli chceš porodit / protože jsi mne poznala / Nebo jsi mne poznala pro to / abys porodila*“

takzvaného pokroku ztrácí mnohé z dosavadních tradic regionu: „*Zardzewiały gwoździe / w dłoniach sztachet // Nie pieją koguty / znad gnojowisk / na poranną mszę // Kiedyś wnuk zapyta cię synu / Dlaczego dawniej laźł kotek na płotek / a dziś nie*“¹⁹ (s. 26). Parafráze známé polské říkanky tady nabývá širšího významu a stává se symbolem odumírání tradičních forem života těšínského venkova. Podobně symbolická je dojímavá báseň věnovaná dceři, která nás zároveň přivádí k otázce, co vlastně básník může předat svým dětem: „*Córeczko daruję ci / sad jabłoni / z koncertem kosów / z oddechem wiosny / z bielą / czerwienią / i złotem // Nauczę cię rozumieć / rzeki szerokie / Dęby / strzaskane piorunem / Oczy / łzami przeczące / żarliwością nieme // Nie płacz // Ojciec dębem był / i jabłonią // Przytul się mocniej*“²⁰ (s. 28). Opět je zde přítomen repertoár základních symbolů a klíčových slov: z rostlinné říše jsou tu jabloně, které tvoří sad, duby, jež jsou symbolem trvalosti a jistoty, snad i bezpečí; z ročních období je personifikováno „oddechující“ jaro, jež je doprovázeno škálou barev, jako je bílá, červená a zlatá; z lidských orgánů jsou tematizovány oči, neboť tyto zmíněné jevy je třeba nějakým způsobem uvidět, spatřit, ale nebyl by to něžně tklivý až sentimentální Sajdok, aby oči neplakaly; obranou před dětským strachem je přirozeně otcova přítomnost jako pevného a mocného dubu. Co do dalších barev se snad méně překvapivě, když si uvědomíme, že Sajdok byl rovněž básníkem písicím poezii pro děti, kterým dobře rozuměl, objevuje růžová v kontextu odrůstajícího děvčátka, kdy tentokrát vede dialog s otcem jeho vlastní dcera: „*Zatańczymy na balu / Różowe światła / roztańczone różowe cienie / w walcu / po ścianach migają // Z różą we włosach / sukienka / rumieńce / usta / poproszą / Tatusiu / świat taki różowy / proszę do różowego walca*“²¹ (s. 29).

Tradiční systém hodnot novodobé Evropy je opřen o takovou hierarchii, v níž jsou nejvýše postaveny hodnoty religiózní (*sacrum*). Další stupeň představují hodnoty morální, na nižší příčce sledujeme soubor hodnot kulturních (poznávací, estetické, osobní hodnoty), nakonec stojí hodnoty vitalistické spolu s hodnotami utilitárními a hedonistickými. V tomto systému hodnoty „vyšší“ dávají smysl hodnotám „nižším“²². S religiózními hodnotami souvisí zřetelně vystupující sakralizace prostoru a předmětů, tedy nadání sakrální hodnoty profánní sféře. Jde o proces popisovaný jako *sanctificatio* (posvěcování) světa. Typický sakrálním motivem je pochopitelně motiv chleba v básni bez názvu *** *Nie delikatne* („Ne jemně“). Jde o motiv tradičně spojený s eucharistií, u Sajdoka je chléb, kterým se navzájem dělíme, darem za tvrdou a poctivou práci na poli. Zároveň je chléb spojen se staropolskou tradicí, s tradičním životem a hodnotami venkova. „*/.../ Z kamienistego gruntu / Wyciskam razowiec / i razowcem pachną mi słowa / i grudka ziemi ojczystej / razowcem tkwi we mnie*“²³ (s. 24). Důležitým živlem v Sajdokových básních je voda, která obecně vystupuje jako fyzikálně-chemický jev, jako symbol života (v křesťanském náboženství křest vodou znamená nové narození člověka obdařeného novou hodnotou) i jako inspirace v umění. „*Nie oddam was góry /.../ na ulewne deszcze / co splotkać was chcą / na dno dolin / dno mulastych rzek*

¹⁹ „*Zrezawęły hřebíky / v rukou kolejnic // Nekokrhají kohouti / od hnojišť / na ranní mši // Jednou se tě vnuk zeptá synu / Proč dřívě kočka lezla dírou / a dnes ne*“ (překládáme frazeologismus „wlaźł kotek na płotek“ – „vyskočila kočka na plot“ pomocí verše písně „kočka leze dírou, pes oknem“, nejde tedy o doslovný překlad fráze).

²⁰ „*Dceruško daruji ti / jabloňový sad / s koncertem kosů / s dechem jara / s bílí / červení / a zlatem // Naučím tě rozumět / širokým řekám / Dubům / zasaženým bleskem / Očím / popírajícím slzami / vášní němým // Neplač // Otec byl dubem / i jabloní // Přitul se silněji*“

²¹ „*Zatancujme na plese / Růžová světla / roztańcené růžové stíny / ve valčíku / po stěnách se mihají // S růží ve vlasech / sukýnka / ruměnce / ústa / poprosí / Tatínku / svět je tak růžový / zvu tě na růžový valčík*“

²² Srov. Henryk Markiewicz, *Wartości i oceny w badaniach literackich*, in: *Prace wybrane, III*. Kraków, Universitas, s. 316–339.

²³ „*/.../ Z kamenné půdy / Stlačil jsem celozrnný chléb / a chlebem mi voní slova / a hrudka rodné země / tkví ve mně chlebem*“

/.../“²⁴ (s. 20); „A może jednak / drzewa poruszą się / krople spadną / i znów popłyną rzeki / Tylko musisz bliżej / jeszcze bliżej / przy mnie być“ (***) *Dookoła pusto*,²⁵ s. 50). Obecně se dá říci, že v Sajdokově poezii figuruje představa vesnického domova jako zdroje životní jistoty.

Se sakralizací prostoru souvisí další báseň bez názvu upomínající na lidovou zbožnost beskydských horalů, která pod nápořem civilizačních změn rovněž vyhasíná: „*Po co ludziom kaplice / w których nie chcą się modlić / Po co kaplicom dzwony / które milczą / Po co dzwonom serca / zastygłe // Altem / sopranem / basem / choralem spiżu / użyźniaj ziemię / Helokaniem / szeptem / światłem / napętn wieże jodłowych kaplic / rozdzwon zastygłe serca*“²⁶ (s. 34). Metafora zvonu a jeho srdce, což je slovo homonymní k srdci lidskému, odtud časté personifikace předmětu, jenž často svým tvarem připomíná tento veledůležitý lidský orgán, je v jiné básni použita k vyjádření až bratrské sounáležitosti dvou slovanských národů – Poláků a Čechů: „*Dzwon Zygmunta w Krakowie / Dzwon Zygmunta w Pradze // Dzwony w serca wrosły // Od Weltawy // od Wisły // wiatr muzykujący / zaplątał się / w warkocze drzew / nad Olzq*“²⁷ (s. 10). Slovní spojení muzicírující vítr a výše připomenuté „helokanie“ přivádí interpretační pozornost k problematice hudebních motivů a symbolů Sajdokovy lyriky a k melodičnosti jeho veršů. Jde o poměrně časté, avšak nikoli nějak převratné využití motivů typu: zvuky harfy a zpěv žalmů: „*Kto przy dźwiękach harfy / za ołtarze / za ogniska domowe / zaintonuje psalm*“²⁸ (s. 14), muzicíruje také jedle na stráni: „*posłuchaj jodły na ustroniu / to ona muzykuje / koncertem / drzemiących skrzypiec*“²⁹ (s. 15), hraje Symfonie g-moll W. A. Mozarta a zpěv či koncertování ptáků snad ani není třeba připomínat, ale důležité je i ticho – opak hluku: „*Wplatom słowa / w porywy wiatru / w szelest niespokojnych kłosów / dojrzewającej pszenicy // Wiatr pokornieje / Słowa milkną / i znowu spadam / na same dno / ciszy*“³⁰ (s. 53). Jak je rovněž patrné z výše uvedených ukázek, Sajdokova poezie není rozhodně kakofonická, naopak je melodická, k čemuž přispívají různé stylistické postupy a rétorické figury.

Nepochybně je třeba v tomto kontextu *ars poetica* připomenout ještě jiný druh motivů a symbolů z oblasti umění, a tím jsou výtvarné a barevné kvality Sajdokových veršů. Zmínil jsem již barevnou škálu obrazů jeho lyriky, malířská práce je pak konkrétně tematizována v již citované básni bez názvu (***) *Wstanę wcześniej*): „*Włożę duży palec / w uchwyt palety / pędzlem / raz po raz / ubarwię światło / jeszcze jednego poranku*“³¹ (s. 9). Kupříkladu v básni *W pracowni* („V ateliéru“) ze sbírky *Korzenie*, která je věnována místnímu malíři Stanisławu Krausovi, můžeme již hovořit o ekfrázi, což je literární popis výtvarného díla. Nejčastěji bývá tento pojem omezen na popis tvůrčí, který má ambice sdělit čtenáři vedle fyzického popisu obrazu či sochy i jeho účinek na diváka. Ostatně, posuďme sami: „*Kiedy bierzesz / farbę na pędzel / jeszcze nie wiesz / czy będzie w niej / dość białego ognia / by mangan upokorzyć / by strużką rwała / surówka // Jeszcze się wahasz / czy w pociągnięciu / nie będzie / za mało*

²⁴ „Nevzdám se vás hory /.../ na silné deště / které vás chtějí spláchnout / na dno údolí / dno bahnitých řek /.../“.

²⁵ „A možná se / stromy pohnou / kapky spadnou / a znovu budou řeky plynout / Jenom musíš blíž / ještě blíž / být u mne“ (***) *Kolem prázdno*.

²⁶ „K čemu jsou lidem chrámy / ve kterých se nechtějí modlit / K čemu jsou chrámům zvon / které mlčí / K čemu jsou zvonům zatuhlá / srdce // Altem / sopranem / basem / choralem mědi / oplodňuj zemi / Halekáním / szeptem / světlem / naplň věže jedlových chrámů / rozezvoň ztuhlá srdce“

²⁷ „Zikmundův zvon v Krakově / Zikmundův zvon v Praze // Zvony vrostly do srdcí // Od Vltavy // od Visly // muzicírující vítr / se zapletl / do vrkočů stromů / nad Olší“

²⁸ „Kdo při zvuku harfy / za oltáře / za ohniště domova / zaintonuje žalm“

²⁹ „poslouchej jedle na stráni / to ona muzicíruje / koncertem / snících houslí“

³⁰ „Zaplétám slova / do poryvů větru / do šumu neklidných klasů / dozrávající pšenice // Vítr se ztišuje / Slova umlkají / a opět padám / na samé dno / ticha“

³¹ „Vložím velký palec / do držáku palety / štětcem / ráz na ráz / zbarvím světlo / ještě jednoho rána“

*ruchu // Chciałbyś aby fiolet / czerwień / i płomień świecy / tak się wymieszały / by do białości rozpalona lawa / wybuchła / miliardami gwiazd*³² (s. 6).

Připomeňme, že podle Henryka Markiewicze je nositelem hodnot v poezii subjekt a hodnota se projevuje v lyrických situacích, odpověď na hodnoty je pak závislá na apelativní funkci textu. Hodnoty vyvolávají u vnímatele axiologický zážitek, což se pojí také s hodnocením samotného díla a zároveň s inkluzí sféry hodnot v díle. Proto je dílo přijímáno a hodnoceno mimo jiné s ohledem na svět hodnot, který je v něm osvojený, je konfrontováno s různými úrovněmi hodnot a také s jejich systémy. Hodnoty evokované v díle mají různé historicko-prostorové výměry, avšak jádrem každé kultury jsou transcendentálie (Dobro, Krása, Pravda). Tyto tři fenomény šťastně spojuje v jeden celek báseň *Credo*, která otevírá druhou Sajdokovu sbírku *Korzenie*: „*Idę bruzdami błyskawic / depczę gniewne niebo / Nikt nie rozumie dlaczego chadzam ścieżkami / które wygasają / zanim lekliwi / zdążą się przeżegnać // Luną deszcz / zieleń wciska się w oczy / Patrzę / i wiem / Ziemia się kręci / Żyjemy / Aby prócz słońca / i gwiazdnych gniazd / dać Ziemi / serce*“³³ (s. 3). Vztah k zemi splývá v této poezii se vztahem k matce zemi. V tom spatřujeme univerzální poselství Sajdokovy poezie, jelikož v tomto případě není důležité, je-li autorovým rodištěm konkrétní vesnice ve východní části českého Těšínska, neboť je to země jako taková, z níž vzešel a do níž se všichni jednou vrátíme: „*./.../ Od ludzi / dostałaś złote runo / ziemia /.../*“ (*Ziemi ojczyste i ludziom*,³⁴ s. 3).

Sbírka *Korzenie* není sestavena výlučně z básní bez titulu, které by mohly být obsaženy i v předchozí básnické knížce, neboť se od předešlých nikterak výrazně neliší. Najdeme zde i rozsáhlejší poemy, například *Ziemi ojczyste i ludziom* („Rodné zemi a lidem“), která obsahuje tři zpěvy, *Wyznanie* („Vyznání“) dedikované básníkově ženě, má rovněž tři zpěvy s efektní pointou: „*Mała chmurka / może przestonić słońce / Małe kłamstwo / może przestonić prawdę / ale noc / nie może przestonić / dnia / w którym Ty / urodziłaś mi syna*“³⁵ (s. 20). Mění se především nálada básní, najdeme zde totiž dílka, která svým lehce existencialistickým naladěním připomenou pozdní poezii Henryka Jasiczka (1919–1976), tedy vyzrálou tvorbu těšínského básníka, jenž byl odsouzen k mlčení za tzv. husákovské normalizace, zahrnutou do posmrtně vydané sbírky *Jak ten obłok* („Jako ten oblak“; Katowice, 1990). Již zmíněný autor doslovu ke sbírce *Korzenie* B. S. Kunda si na Sajdokově sbírce, která byla nejprve oceněna v soutěži HV PZKO vyhlášené u příležitosti a k uctění památky 35. výročí osvobození Československa Rudou armádou, povšiml, že „*Świat, który objecuje nam Sajdok nie jest więc czekającą na nas wysnioną krainą, gdzie wszystko odbywa się wedle zasady »stoliczku, nakryj się«, ale jedynie szansą, którą można zarówno wygrać, jak i zaprzepaścić. Pełnia życia, podobnie jak »pełnia łąki« przed skoszeniem jej przez »rozdzwonione kosy« może zostać w każdej chwili unieczwiona. Poeta nie mówi nam jednak wprost jakie siły mogą to czynić.*“³⁶ (Potisk envelopy, nestr.) Příkladem může být další báseň bez názvu: „*Pieczątka u góry / Pieczętka u dołu / podpis / data / numerek / I już wiesz / że*

³² „*Když bereš / barvu na štětec / ještě nevíš / jestli v ní bude / dost bílého ohně / aby byl mangan pokořen / tak že pramen rozdrobí / salát // Ještě pochybuješ / jestli v tahu / nebude / příliš málo pohybu // Chtěl bys aby fialová / červeň / a plamen svíčky / se smísily tak / aby do bělosti rozpálená láva / vybuchla / miliardami hvězd*“

³³ „*Jdu brázdami blesků / dupu po hněvném nebi / Nikdo nerozumí proč chodím stezkami / které vyhasnou / než se bojácní / stačí pomodlit // Spadl déšť / zeleň se dere do očí / Hledím / a vím / Země se točí / Žijeme / Abychom kromě slunce / a hvězdných hnůz / dali Zemi / srdce*“ (Kredo).

³⁴ „*./.../ Od lidí / jsi dostala zlaté rouno / země /.../*“ (Rodné zemi a lidem).

³⁵ „*Malý mráček / může zaclonit slunce / Malá lež / může zaclonit pravdu / ale noc / nemůže zaclonit / den / v kterém jsi mi Ty / porodila syna*“

³⁶ „*Svět, který nám Sajdok slibuje, není tedy na nás čekající vysněnou krajinou, kde vše probíhá podle »stolečku, prostří se«, ale jedině šancí, kterou můžeme jak vyhrát, tak promarnit. Plnost života, podobně jako »plnost louky« před jejím skosením »rozezvoněnými kosami« může být v každém okamžiku zničena. Básník nám však přímo nesděluje, jaké síly by tak mohly učinit.*“

*ktoś cię zaszeregowat / że czegoś chcą / proponują / przyznają awans / degradują / Nie sposób pominąć tych decyzji / zwłaszcza / kiedy i w sobie / odkrywamy chęć stempelkowania*³⁷ (s. 11). Jak aktuálně nám dnes, po mnoha letech od vydání sbírky *Korzenie*, kdy technický pokrok je nerovnoměrný k sociálnímu a následně způsobuje regresi v kultuře, zní slova z básně *W co się bawić*: „/.../ za wiele manekinów cywilizacji / płacze się po globie / I tak każdy sobie rzepkę skrobie / Na własnym piaseczku / piaskowe pałace / Dziś je budujemy / jutro / innej szukamy zabawy”³⁸ (s. 28).

Shrneme-li výše řečené, pak Sajdokovy básně se vyznačují vhodným výběrem slov, zvukovými prvky, lyrickou zkratkou a předmětnou konkrétností básnického obrazu. A že bystřický básník nebyl žádný avantgardista? S tím si sám nedělal těžkou hlavu, jak o tom svědčí báseň bez titulu ze sbírky *Korzenie*: „*Ktoś mi powiedział / Nie bądź sentymentalny / Spójrz jak pisze / n o w a f a l a / Nie zrozumiałem / nowej fali / Od młodości / fale zbijają mnie z nóg / a ja uparcie / płynę dalej*”³⁹ (s. 8).

Sajdokovu poezii čtete nejlépe tak, jak on sám si to přál, neboť „*Komu potrzebne słowa / puste wiadra powietrza // Można ze słów / ułożyć powracanie w przeszłość / ale po co? // Szara godzinka / przysnęła / jak nadepnięta / choinkowa bombka / i srebrem się czai / po strychach chat*”⁴⁰ (in: *Zanim rozdzwonią się kosy*, s. 11).

Třetí Sajdokova sbírka básní pro dospělé čtenáře *Kocham* byla vydána v Trinci „Literární skupinou '63“ (Grupa Literacka '63) s podporou „Pracovní rady při Generálním konzulátu PR v Ostravě“ (Rada Pracownicza przy Konsulacie Generalnym RP w Ostrawie) v červenci 1991 v nákladu pouhých 500 kusů. Ilustracemi ji doprovodil Josef Drong, redakce se ujal básník a předseda zmíněné literární skupiny Piotr Horzyk, vydal ji Kulturní dům Trineckých železáren v Trinci (Dom Kultury Huty Trzynieckiej w Trzyńcu). Básník a novinář Władysław Sikora (1933–2015) ji přivítal na stránkách *Głosu Ludu* (10. 8. 1991) recenzí *Chcę powierzyć ci spokój mego snu* („Chci ti svěřit klid mého spánku“): „*Sam tytuł mówi wprost, że idzie tutaj o zbiorek erotyków. Podmiot liryczny bezpośrednich wierszy G. Sajdoka poddaje się całej skali miłosnych doznań od tytułowego wyznania, prostego požądania młodzieńczego po świadomość odradzania się odeszłych łądów. A tkwi niezmiennie w oryginalnej, płynnej poetyce Sajdokowego wiersza, mieści się w przeciskającej przez złożone dłonie ciepłej metaforyce bliskiej rozrzewnienia.*”⁴¹ Hodnocení je stručné a výstižné. Pokud byly básně ve sbírce uspořádány alespoň zčásti chronologicky podle doby vzniku, na těch starších z básníková mládí lze sice již sledovat plynulost básnického sdělení (básně jsou v celé sbírce opět bez názvu), avšak užívá se tu značně opotřebovaných výrazových prostředků, ba klišé, například banální srovnání s pomocí adverbia „ponad“ („více než“): „*Kocham cię / ponad białe brzozy / ponad strzeliste topole / ponad białe chmurki / w niebo / wstępujące /.../*”⁴² (s. 4). Posléze tato milostná poezie skutečně vyzrává nejen tematicky, jak naznačuje Sikora, ale i z hlediska autorské poetiky, takže ke konci sbírky nacházíme již

³⁷ „*Razítka nahoře / Razítka dole / podpis / datum / čísličko / A už víš / že tě někdo zařadil / že něco chtějí / nabízejí / navrhnou povýšení / degradují / Nelze opomenout tato rozhodnutí / zejména / když sami v sobě / odhalujeme chuť razítkovat*”

³⁸ „*/.../ příliš manekýnů civilizace / se motá po zeměkouli / A tak si každý strouhá řepku / Na vlastním písečku / zámky z písku / Dnes je stavíme / zítra / si hledáme jinou zábavu*“ (Na co si hrát).

³⁹ „*Někdo mi řekl / Nebud' sentimentální / Poďvej jak píše / n o v á v l n a / Nerozuměl jsem / nové vlně / Od mládí / mi vlny podrážejí nohy / a já tvrdohlavě / plynu dál*”

⁴⁰ „*Komu jsou zapotřebí slova / prázdná vědra vzduchu // Můžeme ze slov / složit návrat do minulosti / ale proč? // Černá hodinka / usnula / jako nafouknutá / vánoční koule / a stříbrem číhá / na střechách chalup*”

⁴¹ „*Sám titul říká přímo, že tady jde o sbírku milostných básní. Lyrický subjekt bezprostředních básní G. Sajdoka se poddává celé škále milostných zkušeností od titulního vyznání, prosté mladistvé touhy až po vědomí obnovení odešlých pevnin. A spočívá neměnně v originální, hladké poetice Sajdokova verše, která je umístěna v teplé metaforice blízké stesku, prosakující složenými dlaněmi.*”

⁴² „*Miluji tě / více než bílé břízy / více než štíhlé topoly / více než bílé mráčky / vstupující / do nebe /.../*”

podstatně originálnější a odvážnější metafory: „*Lepiej cię znam / niż matka / ze zabliznionym po tobie urodzeniem*“⁴³ (s. 11); „*Kto cię położył / tak długą na czerwony tapczan / Kto przywołał sny / Dotykam szorstką dłońią / policzków / włosów / warg / Wychodzisz z ciszy / jak refren Poloneza Wieniawskiego / jak wydłużony płomień świecy / cieniem sięgasz pod sam strop / Przytul się mocniej / bo i tak jesteś / we mnie obecna...*“⁴⁴ (s. 15). Opět zde máme co do činění s jemnou, byť poněkud sentimentálně laděnou poezií, která potěší a neurazí.

Gustaw Sajdok má v kontextu polské literatury českého Těšínska významné místo rovněž jako autor poezie pro děti, v lokálním prostředí byl ceněný i jako výborný aforista, ale o těchto literárních žánrech jeho tvorby bude třeba pojednat při jiné příležitosti.

Literatura:

- BAŁON, F. (2003): Gustaw Sajdok – godny pamięci. In: *Zwrot*, č. 1, s. 76.
 DAMBORSKÝ, J. (1987): Zrcadlové přebásnění. In: *Literární měsíčník*, č. 9, s. 27.
 JASICZEK, H. (1990): *Jak ten obłok*. Katowice: ZLP.
 KISIEL, M. (b. d.): Poezja przełomu 1956. In: [internetový] *Słownik literatury polskiej*. [Cit. 2018-18-03.] Dostupné na internete:
 <http://www.edupedia.pl/words/index/show/493056_slownik_literatury_polskiej_-_poezja_przeomu_1956.html>
 KUNDA, B. S. (1980): Posłowie. In: *Gustaw Sajdok, Korzenie*. Český Těšín: PZKO-SLA [vnitřní strana obálky].
 MARKIEWICZ H. (1995): Wartości i oceny w badaniach literackich. In: *Prace wybrane, III*. Kraków: Universitas, s. 316–339.
 MARTINEK, L. (2002): Vzpomínka na Gustawa Sajdoka. In: *Dokořán*, č. 24, s. 58.
 SAJDOK, G. (1975): *Zanim rozdzwonią się kosa*. Ostrava: Profil.
 SAJDOK, G. (1980): *Korzenie*. Český Těšín: PZKO-SLA.
 SAJDOK, G. (1991): *Kocham*. Třinec: DK RZZ HT WSRP.
 SIKORA, W. (1991): Chcę powierzyć ci spokój mego snu. In: *Głos Ludu*, 10. 8., č. 64, s. 5.
 URBANOVÁ, S. (1987): Pro polské a české děti. In: *Nová svoboda*, 17. 7., č. 87, s. 7.

Summary

Gustaw Sajdok – Poet of the Crisis of Basic Civilization Values

Poet and aphorist Gustaw Sajdok (12. 1. 1935 Bystřice nad Olší – 11. 11. 2002 Český Těšín) was one of the most popular contemporary writers from the Polish national minority in the Czech Teschen region. Besides poetry and aphorism for adults, he was known as the author of poetry for children. The author of the article focuses mainly on the basic civilization values that the poetry of Gustaw Sajdok brings into his poetry and how this poetry represents their current crisis. Sajdok was also an excellent author of poetry for children, but the author of the article does not pay attention to this issue, but it is a theme for the future.

⁴³ „*Znam tě lépe / než matka / s jizvou po tobě po porodu*“

⁴⁴ „*Kdo tě položil / tak dlouhou na červený koberec / Kdo přivolal sny / Dotýkám se drsnou dlaní / tváře / vlasů / rtů / Vystupuješ z ticha / jako refrén Polonézy Wieniawského / jako prodloužený plamen svíce / stínem dosahuješ ke stropu / Přitul se silněji / protože i tak jsi / ve mně přítomna...*“